

**ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО VS ІНСТИТУТИ ПОЛІТИЧНОЇ
ВЛАДИ: СПЕЦИФІКА СПІВІСНУВАННЯ У СВІТЛІ
КОМУНІКАТИВНОЇ ПАРАДИГМИ**

Анотація. Проаналізовано особливості механізму співіснування інститутів громадянського суспільства та політичної влади із методологічних позицій комунікативної парадигми. З'ясовано тенденції, визначено принципи конструктивної та деструктивної взаємодії через процес деінституалізації.

Ключові слова: громадянське суспільство, інститут політичної влади, комунікація, де інституалізація

Annotation. The features of the mechanism of civil society and the political power coexistence in the light of methodological positions of communicative paradigm were analyzed. The trends were shown and the principles of constructive and destructive interaction through the process of deinstitutionalization were defined.

Keywords: civil society, the institution of political power, communication, deinstitutionalization

Аннотация. Проанализированы особенности механизма сосуществования институтов гражданского общества и политической власти с методологических позиций коммуникационной парадигмы. Определены тенденции, принципы конструктивного и деструктивного взаимодействия в процессе деинституализации.

---

* кандидат політичних наук, старший викладач кафедри соціології та соціальної роботи НУ «Львівська політехніка»

Ключевые слова: гражданское общество, институт политической власти, коммуникация, деинституализация.

Постановка проблеми. Проблеми формування та функціонування інституцій приватного та публічного характеру досліджуються достатньо активно, зокрема вітчизняними науковцями. Однак питання конструктивної взаємодії структур політичного та громадянського типу, розширення меж останнього, зрештою, можливості використання комунікативного потенціалу «одиночного» суб'єкта у ході політичного процесу недостатньо проаналізовані на рівні наукової літератури.

Дослідження взаємоіснування інституцій громадянського та політичного характеру *пов'язане з важливими науковими та практичними завданнями*, адже окреслений спектр проблеми є важливим як для подальших наукових розробок, так і для визначення та практичного втілення практик конструктивної взаємодії структур приватного та публічного порядку.

Аналіз досліджень та публікацій. Окреслена проблема вирішується через аналіз із позиції комунікативної парадигми. Загалом до «комунікативної революції» у науці приєдналися: у вітчизняних наукових колах – А. Єрмоленко, Л. Ситніченко, О. Третяк, Л. Климанська, Ю. Коваль, О. Боднарчук; у зарубіжних – Ю. Габермас, Й. Коган, Н. Луман, С. Лещев, О. Назарчук, С. Нарський, В. Лекторський, А. Лой, М. Грачов, Г. Пушкарьова, А. Трахтенберг, Ю. Нісевич, М. Каган, Ю. Малінова, В. Кашкін, М. Васілік, Ю. Твірова.

У дослідженні використані також праці О. Гьофе, М. Буника, теоретиків мережевого підходу у політичній науці: Ф. Шарпфа, П. Кеніса, Дж. Шнейдера, О'Тула, Т. Бьорцель, Л. Сморгунова, Г. Градосельської, К. Богуславської, Т. Костюченко, Є. Сенюшкіна, О. Молодцова.

Мета статті – з'ясувати взаємне функціонування інституцій громадянського та політичного характеру у світлі комунікативної

парадигми. Основні завдання автор вбачає у актуалізації даної проблеми у рамках статті; у відображенні впливу особи як носія комунікативного потенціалу на політичну сферу через процес деінституалізації; у обґрунтуванні формування «нового» інституту політичної влади на комунікативних началах.

Виклад основного матеріалу. Політична наука в Україні, будучи продуктом скерованим лише на розв'язання окремих актуальних проблем політичної практики, зіткнулася з рядом складних невирішеностей, пов'язаних із гіперполітизацією суспільства. Причин такого стану речей багато. Серед основних епізодів – розчинення самої людини у політичній сфері, втрата її сутності в архітектоніці інститутів, нівелювання особою як започатковуючим суб'єктом дії у політиці. Об'єктивно відсутність власної внутрішньої органічної єдності політичної сфери, наявність фрагментарної відокремленої системи політичних дій, пізнання та нерозуміння саме політичного, посилення нігілістичного ставлення до наукового знання через домінування політичної форми свідомості над іншими.

Науковий інструментарій комунікативного підходу, в центрі якого перебуває суб'єктивне раціо, що здійснює опанування та перетворення навколишнього світу, постав як альтернатива класичній теорії пізнання. Місце раціоналізації посіла ідея варіантності вибору (його пропонує комунікація), котрий обмежується інституційними утвореннями. Сьогодні для нас – це зміна принципів та засад творення гуманістичної політики. Поширення таких принципів на її дослідницьке поле дає змогу застосувати нове розуміння раціональності й комунікації, що передбачає сприйняття політичної діяльності як інтерсуб'єктивного, а не технологічного процесу.

На основі комунікативного підходу розкривається вплив чинника випадковості (комунікація), що постає у дослідженні «зовнішньою» детермінантою інституювання владних відносин, передбачає альтернативу (деінституалізацію) в процесі розвитку такої інституції, розширення меж

громадянської сфери. За допомогою інструментарію комунікативного підходу досліджується зміна функціональних параметрів інституту політичної влади на комунікативних засадах.

Принципово вагоме значення у формуванні теоретичної бази у роботі належить працям Ю. Габермаса [5]. У своїх розвідках він чітко окреслив межі приватного та публічного, приділяв увагу проблемі їхнього співвідношення, розкрив значення комунікативного у політиці, функції контролю у публічній сфері.

Комунікація, яка утворює простір мережевих відносин, є багатовимірним параметральним комплексом взаємодії своєрідних характеристик: інформаційних, просторових, часових, ресурсних, силових. Саме взаємодія через спільні потреби та інтереси по лініях, котрі потенційно з'єднуються у вузлові моменти, і є розгортанням комунікативного принципу під час формування уже мережевих відносин у політичній системі координат.

Довгий час більшість дослідників у політологічній царині грішили протиставленням приватного та публічного у формах громадянського та політичного. Хочемо повністю спростувати дане твердження. Вважаємо, подібне не протиставляється відмінному – це інша його сторона. Так стан приватності (громадянського) є первинним, домінуючим. А його своєрідною антитезою у процесі еволюціонування є публічність (сфера політики) як специфічна сторона соціального, особливий його вимір. З точки зору комунікативної методології розуміємо це факт так: комунікативне є іншою стороною комунікаційного (фіхтеанської динамічної єдності протилежностей). Комунікативне відображає динамічну основу суб'єктивної волі, здатності, бажання, а комунікаційне є тлом розгортання комунікативного, матерією його актуалізації, практичний вияв можливого [9, с. 42]. Комунікативне виникає як топологічно обумовлена потенційна матрична сукупність зв'язків середовища (комунікаційного). На думку Ю. Габермаса, «формування

комунікативності сприяє пошукам індивідуальної та колективної ідентичності, підтримує відродження прихованих можливостей самовираження та спілкування» [10, с. 61]. «Людина є більше, ніж те, що вона є, завдяки можливостям, котрі їй доступні» [5, с. 169], відтак вона здатна трансформувати політичне, змінюючи принципи співіснування загального та одиничного, публічного й приватного. Очевидно, особа в даному випадку, повинна володіти певними потребами, комунікативним потенціалом, навиками, досвідом, які сумуються над конкретним знаменником – політичною культурою.

У нашій статті ми акцентуємо саме на комунікативному потенціалі індивіда котрий інтенсифікує формування громадянської позиції, є рушієм, зокрема, інституційних трансформацій у політиці, і, на думку Д. Шулера, більш значимий у порівнянні з традиційною роллю засобів масової інформації чи технологій у політичному середовищі. Це свого роду соціальний оптимізм особи при здійсненні обмінів у складній та часто незрозумілій системі взаємодій, можливість розширення меж свого «Я» через визнання «іншого».

На думку Л. Климанської, мотиваційний параметр, що визначається комунікативними потребами, займає центральне місце у структурі комунікативного потенціалу. Комунікативна потреба визначається настійною потребою індивідів в обміні смисловою та оцінювальною інформацією в цілях взаємодії у різних сферах свого існування та впливу один на одного. Уже когнітивний параметр об'єднує множину характеристик, що формуються під час пізнавального досвіду актора. До числа когнітивних характеристик зараховують знання комунікативних систем (кодів), що забезпечують адекватне сприйняття смислової та оцінювальної інформації. Найістотнішою ознакою когнітивного параметра є спроможність адекватного сприйняття інформації. І нарешті функціональний параметр – це власне комунікативна компетентність політичного суб'єкта, тобто практичне володіння індивідуальним запасом

вербальних та невербальних засобів для актуалізації інформативної, експресивної та прагматичної функцій комунікації; уміння сполучати комунікативні засоби під час комунікації у зв'язку із зміною ситуативних умов спілкування [7].

Важливою характеристикою комунікативного потенціалу індивіда є здатність останнього до формування сталих комунікативних зв'язків: швидке взаємозамінювання неефективних, віджилих на нові та якісні. Це дає змогу говорити не лише про апробацію комунікативних технік впливу локального на глобальне: особи (громади) на інститути політичної влади. Більше того – мова іде про гуманізацію політичної сфери, адже зі слів В. Кувакіна, гуманізм є принципом, на основі якого котрого повинен розгортатися політичний процес. Безперечно, процес гуманізації політики є складним та довготривалим, передбачає формування та розвиток гуманітарного мислення у формі «розумного спілкування умів» (А. Лосьєв) як необхідної гарантії виживання у соціумі, виховання гуманітарної політичної еліти, формування «гуманітарного інституту політичної влади» на альтернативності, свободи вибору.

Комунікація як джерело трансформацій у політичній сфері, постаючи презентантом індивідуального, випадкового, динамічного в політиці, формою вияву особистісного, задає параметри формування простору міжсуб'єктних об'єктивних відносин, основою котрих є дуалістичне бачення, альтернатива розвитку в процесі обміну ресурсами на рівні дискусії та розуміння. Відтак у межах політичного поля буття – це завжди можливість віднайти вияви специфічного в політиці у вигляді компромісного варіанта динаміки політичного – його гуманізації, «перевести» розгортання політики на комунікативний рівень. Саме цьому сприяє деінституалізація, яку визначають силою впливу індивіда на інститут політичної влади, і яка передбачає «розмивання» інституційних меж формального утворення, що «руйнується» у змістовій наповненості. Деінституалізація політичного спровокована змінами регресивного

характеру, хоча у своїй суті передбачає якісні зміни, еволюцію, прогрес, навіть якщо вона виявляється у втраті певних ознак, зокрема інституту політичної влади. Відтак деінституалізацію політичного розуміємо як концепцію деформалізації формальних правил, що пояснює «перепис» інституційних принципів та норм. Звертаємося також до авторського бачення проблеми М. Кастельсом, який аналізує питання інституційних змін у світлі розвитку комунікаційних мереж та інформаційних обмінів, унаслідок чого постає деінституалізація традиційних цінностей, уставів у межах і політичної, і соціальної сфери. Цікава з погляду організаційної змінної є запропонована ним теорія дебюрократизації, в основу якої покладено принципи децентралізації, безпосередньої участі й координації». Загалом цей процес дослідник називає формуванням «якісно іншої реальності» через змістовий «демонтаж» укорінених у політичну практику владних структур [6, с. 174].

Вважаємо, що такі перетворення є тривалими у часі, адже перш ніж інституалізуватися, всякі практики існують на рівні неформальних інституцій (сьогодні в Україні – це волонтерство), і є особливою візитною карткою громадянського суспільства. В залежності від типу політичної системи неформальні інституції можуть бути конкурентними та заміщувальними. Саме їхні параметри визначаються комунікацією у сфері позаполітичних відносин. Ці своєрідні «know how» кристалізуються із одиничних комунікативних актів, намагань, котрі з часом трансформуються у потужні мережі для початку громадянських взаємодій. Підтвердження власним міркуванням знаходимо у статті українського науковця Л. Бунецького «Трансформація інституційних процесів в Україні: пострадянська деінституалізація та особливості становлення політичних інститутів», де зазначається: особливістю України є особливий стан її політичної системи – близький до деструктивного, анархічного й невизначеного, в якому фіксуються і легітимізуються привнесені неформальні практики й інновації. «Це і є, за суттю, стан або ситуація

системних інституційних перетворень..., переструктурування всього соціально-політичного комплексу, в якому фіксуються і закріплюються якісні зміни людини, суспільства і культури» [4, с. 51]. Так інститути політичної влади повинні ставати умовами розвитку свобод людини. У цьому полягає складність їх нової ролі інститутів політичної влади, звідси – й особлива їхня аксіологічність.

Отже логіка комунікативної сфери криється в тому, що громадяни вимагають від сучасної влади легітимізувати їхнє право на утворення власної політико-публічної сфери задля реалізації своїх інтересів, а саму державну владу перенести у віртуальний простір, щоб зовсім мінімізувати рівень бюрократії [8, с. 58].

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. У дослідженні взаємозалежність громадянського та політичного розглядаємо як певний синергізм, що вилився у спровоковану комунікативним чинником нестійкість системи у формі біфуркаційного поштовху – де інституалізацію. Цей процес пояснюємо через використання дихотомії «комунікативне–комунікаційне», котра відображає суб'єктивну (рухоми, динамічну, нелінійну, самоорганізовану) та об'єктивну (усталену, формалізовану, номінальну) сторону комунікації (соціального як втримання у собі і громадянського, і політичного).

Авторський концепт «деінституалізація» політичної сфери презентується у вигляді бачення дослідження критичної межі політичної нестабільності через процес зникнення детермінантних основ внутрішнього характеру й появу зовнішніх у вигляді комунікативних відносин. Це уможливорює «розмивання» й звуження формальних функціональних рамок інституту політичної влади, «передання» інституційних зобов'язань громадянському секторові. Деінституалізація уособлює процес якісної зміни параметрів політичної структури, переведення політики на рівень комунікативного із розширенням меж громадянського стану для можливості якісного функціонування й розвитку

інституту в політиці заради утвердження особистих свобод. Тут вартувало б пригадати відому фразу Дж. Локка: «Чим менше прав у короля, тим король і кращий».

Основними принципами комунікації у процесі переформатування політичних взаємодій повинні бути: інформативність, альтернативність, діалогізму, толерантності, «солідарної свободи», добровільності, результативності.

Механізмом співпраці громадянських та політичних структур є інкорпорація «позаполітичного» чинника у «чисту» політику та вплив неформальних практик задля розширення функціональних меж громадянської сфери.

Список використаних джерел

1. Berman S. Civil Society and Political Institutionalization / Sheri Berman // *American Behavioral Scientist* 40, 1997. – № 5. – P. 562–574.
2. Börzel T. Organizing Babilon – on the Different Conceptions of Policy Networks / Tanja A. Börzel // *Public Administration*, 1998. – V. 76. – N. 2 – P. 253–273.
3. Бунецький Л. Л. Трансформація інституційних процесів в Україні: пострадянська деінституалізація та особливості становлення політичних інститутів. [Електронний ресурс] / Л. Л. Бунецький. – Режим доступу : nbuv.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Ardu/2008_2/doc/1/03.pdf
4. Буник М. Моделювання громадянського суспільства в період соціальних змін / М. Буник // *Вісник Львівського університету. Сер. Філософські науки*. – 2001. – Вип. 3. – С. 400–409.
5. Габермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості: дослідження категорії громадянське суспільство / Ю. Габермас; [пер. з англ. А. Онишко]. – Львів : Літопис, 2000. – 318 с
6. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика. Общество. Культура / Мануель Кастельс. – М. : ГУВЕСИ, 2000. – 608 с.

7. Климанська Л. Комунікативний потенціал у політиці . – Електронний ресурс. – Режим доступу :
http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/11648/1/21_18Ukr_nac_ideya.pdf
8. Коваль. Ю. Комунікативний підхід Юргена Габермаса як критерій ефективності державної влади // Теорія і методологія політичної науки. – Вісник СевНТУ: зб. наук. пр. – Вип. 145. – Серія: Політологія. – Севастополь, 2013. – С. 58–62
9. Лещёв С. В. Коммуникативное, следовательно, коммуникационное : монография / С. В. Лещёв. – М. : Эдиториал УРСС, 2002. – 172 с.
10. Хабермас Ю. Теория коммуникативного действия / Ю. Хабермас // Вестн. Моск. у-та. – 1993. – № 4. – С. 43–63. – (Сер. 7. «Философия»).